

Burmistrz Cybinki

Radni i Radne Rady Miejskiej w Cybince

Urząd Miejski w Cybince, ul. Szkolna 5 69-108 Cybinka

Petycja w sprawie przygotowania miejskich i gminnych działań upamiętniających wydarzenia cybińskie z 12-13 lipca 1949 r. oraz opracowania programu obchodów 80. rocznicy tych wydarzeń przypadającej w 2029 r.

Szanowni Państwo,

na podstawie art. 2 i nast. ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach wnoszę do Burmistrza Cybinki oraz Rady Miejskiej w Cybince petycję w sprawie podjęcia działań zmierzających do godnego, rzetelnego i trwałego upamiętnienia wydarzeń cybińskich z 12-13 lipca 1949 r., związanych z obroną ks. Andrzeja Sebastiana Mistata przez mieszkańców Cybinki i okolic, a także do przygotowania programu obchodów 80. rocznicy tych wydarzeń, przypadającej w lipcu 2029 r.

W przypadku nieuwzględnienia petycji w całości albo w części wnoszę o sporządzenie i doręczenie szczegółowego uzasadnienia sposobu jej załatwienia, odnoszącego się merytorycznie do każdego z przedstawionych wniosków oraz do kluczowych okoliczności faktycznych i historycznych sprawy.

Wnoszę, aby uzasadnienie sposobu rozpatrzenia petycji nie miało charakteru ogólnikowego, lecz zawierało konkretne odniesienia do dokumentów, dat, źródeł, ustaleń historycznych oraz możliwych działań organizacyjnych. Wnoszę również o udostępnienie jako informacji publicznej dokumentów stanowiących podstawę

rozpatrzenia niniejszej petycji, w zakresie, w jakim stanowią informację publiczną, niezwłocznie po jej załatwieniu, wraz z wykazem tych dokumentów.

Wnoszę o podjęcie przez Burmistrza Cybinki i Radę Miejską w Cybince działań, które pozwolą przygotować obchody 80. rocznicy wydarzeń cybińskich nie jako jednorazową uroczystość protokolarną, lecz jako wieloletni, dobrze udokumentowany i społecznie czytelny proces przywracania pamięci lokalnej. W szczególności wnoszę o:

- I. podjęcie przez Radę Miejską w Cybince stanowiska lub uchwały intencyjnej uznającej wydarzenia cybińskie z 12-13 lipca 1949 r. za ważny element historii lokalnej, historii Ziemi Lubuskiej oraz historii społecznego oporu wobec represyjnej polityki państwa komunistycznego wobec Kościoła i lokalnych wspólnot;
- II. zobowiązanie Burmistrza Cybinki do przygotowania, najpóźniej do końca 2027r., wstępnego programu obchodów 80. rocznicy wydarzeń cybińskich, przypadającej w lipcu 2029 r., obejmującego harmonogram działań, wskazanie jednostek odpowiedzialnych, możliwych partnerów instytucjonalnych oraz szacunkowych potrzeb organizacyjnych i finansowych;
- III. powołanie zespołu roboczego albo grupy konsultacyjnej do spraw upamiętnienia wydarzeń cybińskich, z udziałem przedstawicieli Gminy Cybinka, Rady Miejskiej, parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Cybince, historyków regionalnych, przedstawicieli IPN lub środowisk naukowych, lokalnych społeczników, nauczycieli oraz osób zainteresowanych historią miejscową;
- IV. przeprowadzenie lub zainicjowanie kwerendy źródłowej dotyczącej wydarzeń cybińskich, obejmującej co najmniej zasoby Instytutu Pamięci Narodowej, archiwów państwowych, archiwów kościelnych, publikacji naukowych, prasy regionalnej oraz ewentualnych relacji rodzinnych i lokalnych przekazów mieszkańców;
- V. przygotowanie publicznie dostępnej strony lub zakładki w Biuletynie Informacji Publicznej albo na stronie internetowej Gminy Cybinka, zawierającej

podstawowe informacje o wydarzeniach cybińskich, bibliografię, wykaz źródeł, dokumentację działań przygotowawczych oraz harmonogram prac rocznicowych;

- VI. przygotowanie trwałego upamiętnienia wydarzeń cybińskich w przestrzeni publicznej, w szczególności w formie tablicy informacyjnej, panelu historycznego, oznaczenia miejsca związanego z wydarzeniami z lipca 1949 r. albo innego rozwiązania przestrzennego, które będzie dostępne dla mieszkańców, uczniów, turystów i osób zainteresowanych historią regionu;
- VII. przygotowanie krótkiego, rzeczowego opisu kontekstowego wydarzeń cybińskich, który wyjaśni, kim był ks. Andrzej Sebastian Mistat, na czym polegało przesłuchanie prowadzone przez funkcjonariusza aparatu bezpieczeństwa, dlaczego mieszkańcy Cybinki i okolic wystąpili w jego obronie, jakie były dalsze losy duchownego oraz jakie znaczenie wydarzenia te mają dla lokalnej pamięci;
- VIII. przygotowanie programu edukacyjnego dla szkół i instytucji kultury z terenu gminy, obejmującego lekcje lokalnej historii, spotkania, wystawy, konkursy, materiały popularnonaukowe albo spacer historyczne po miejscach związanych z wydarzeniami cybińskimi;
- IX. rozważenie ustanowienia roku 2029 w Gminie Cybinka rokiem pamięci wydarzeń cybińskich albo przyjęcia lokalnego programu obchodów 80. rocznicy tych wydarzeń;
- X. zapewnienie jawności procesu przygotowań, w tym publikowanie podstawowych informacji o podjętych działaniach, konsultacjach, pozyskanych dokumentach, partnerach instytucjonalnych oraz wydatkach publicznych związanych z obchodami;
- XI. dopuszczenie udziału strony społecznej, w tym wnioskodawcy, w pracach przygotowawczych dotyczących upamiętnienia wydarzeń cybińskich, w szczególności poprzez możliwość przekazywania materiałów źródłowych, propozycji działań edukacyjnych i popularyzatorskich, uwag do koncepcji

upamiętnienia, propozycji kwerend oraz wsparcia przy opracowaniu podstawowego opisu historycznego wydarzeń z 12-13 lipca 1949 r.;

- XII. przygotowanie programu edukacyjnego dla szkół i instytucji kultury z terenu gminy, obejmującego lekcje lokalnej historii, spotkania, wystawy, konkursy, materiały popularnonaukowe, spacer historyczne po miejscach związanych z wydarzeniami cybińskimi, a także projekty uczniowskie oparte na metodzie historii mówionej, w tym wywiady z członkami rodzin, rodzicami, dziadkami, sąsiadami i mieszkańcami gminy, zakończone przygotowaniem przez uczniów krótkich filmów, prezentacji, podcastów, map pamięci lub innych form dokumentacji i popularyzacji historii lokalnej.

W załączeniu przedkładam propozycję scenariusza lekcji historii lokalnej dla szkół z terenu Gminy Cybinka wraz z modułem pracy projektowej, obejmującym przeprowadzanie przez uczniów wywiadów rodzinnych i lokalnych, przygotowanie prezentacji, filmów, podcastów lub map pamięci.

Uzasadnienie petycji jest następujące. W dniach 12-13 lipca 1949 r. w Cybince doszło do wydarzeń, które zasługują na trwałe miejsce w pamięci lokalnej i regionalnej. Ich centralną postacią był ks. Andrzej Sebastian Mistat, administrator parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Cybince, wcześniej związany z Krakowem i kardynałem Adamem Sapiehą. W lipcu 1949 r. został on poddany przesłuchaniu przez funkcjonariusza Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego z Krakowa. Wiadomość o przesłuchaniu księdza rozeszła się po mieście i okolicy, wywołując reakcję mieszkańców, którzy zgromadzili się przy kościele i posterunku, żądając gwarancji jego nietykalności oraz sprzeciwiając się groźbie jego zatrzymania.

Nie był to incydent wyłącznie kościelny ani wyłącznie lokalna awantura, jak mogły to przedstawiać ówczesne władze. Był to moment, w którym lokalna wspólnota wystąpiła w obronie swojego duszpasterza, a zarazem w obronie elementarnego poczucia bezpieczeństwa, godności i sprawiedliwości. W materiałach historycznych pojawia się obraz mieszkańców idących pod posterunek, domagających się pisemnej gwarancji nietykalności księdza, organizujących ochronę, zbierających

podpisy oraz trwających przy kościele. Według opracowania Juliusza Sikorskiego pod prośbą w obronie ks. Mistata podpisy złożyło 462 parafian.

Szczególne znaczenie tych wydarzeń polega na tym, że miały miejsce w początkowej fazie stalinizmu, w czasie nasilającej się polityki podporządkowywania Kościoła i zastraszania duchowieństwa. Cybinka nie była wówczas wielkim ośrodkiem miejskim. Tym bardziej wymowne jest, że właśnie w małej wspólnocie lokalnej doszło do tak wyraźnej reakcji społecznej. Historia ta pokazuje, że opór wobec represyjnej polityki państwa komunistycznego nie rodził się wyłącznie w dużych miastach, w środowiskach inteligenckich albo w późniejszych strukturach opozycyjnych. Rodził się także w małych miejscowościach, w parafiach, przy kościołach, wśród zwykłych mieszkańców, którzy często nie używali wielkich politycznych słów, ale bardzo dobrze rozumieli, kiedy przekraczana jest granica przemocy państwa wobec lokalnej wspólnoty.

Dalsze losy ks. Andrzeja Mistata nadają wydarzeniom cybińskim jeszcze większą wagę. Po kilkunastu dniach od lipcowych zajęć duchowny został wezwany do Słubic i już do Cybinki nie powrócił. Został aresztowany, przewieziony do Krakowa, osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich, a następnie postawiony przed sądem wojskowym. Ostatecznie został skazany na karę dziesięciu lat więzienia, pięć lat pozbawienia praw publicznych oraz przepadek mienia. Nie mamy więc do czynienia wyłącznie z epizodem lokalnym, lecz z historią, w której lokalny protest, aparat bezpieczeństwa, represje wobec duchowieństwa i powojenna historia Ziemi Lubuskiej splatają się w jeden bardzo czytelny i mocny wątek.

Wydarzenia cybińskie powinny być traktowane jako część szerszej historii regionu. Zielona Góra ma swoje wydarzenia zielonogórskie z 1960 r., związane z konfliktem o Dom Katolicki. Cybinka ma wydarzenia z 1949 r., wcześniejsze, mniej znane, ale również niezwykle ważne jako świadectwo społecznej reakcji na działania aparatu komunistycznego wobec Kościoła i lokalnej wspólnoty. Brak należytego upamiętnienia tych wydarzeń nie jest neutralny. Oznacza, że jedna z najważniejszych historii lokalnych pozostaje poza realnym obiegiem pamięci publicznej.

Rok 2026 jest właściwym momentem, aby rozpocząć przygotowania. Do 80. rocznicy wydarzeń pozostają trzy lata. To wystarczająco dużo czasu, aby nie działać w pośpiechu, nie ograniczać się do przypadkowej tablicy, jednego przemówienia i symbolicznego złożenia kwiatów.

Jednocześnie jest to okres na tyle krótki, że odkładanie sprawy na ostatnie miesiące przed rocznicą groziłoby sprowadzeniem obchodów do działań przypadkowych, pośpiesznych i pozbawionych odpowiedniego przygotowania źródłowego, edukacyjnego oraz organizacyjnego. Dojrzałe upamiętnienie powinno mieć charakter wielowarstwowy. Powinno obejmować zarówno osobę ks. Andrzeja Mistata, jak i mieszkańców Cybinki oraz okolic, którzy stanęli w jego obronie. Powinno pokazywać kontekst polityki państwa wobec Kościoła, ale nie sprowadzać całej historii wyłącznie do sporu instytucji państwowych z kościelnymi. W centrum tej historii są bowiem także zwykli ludzie: parafianie, kobiety, mieszkańcy, osoby zbierające podpisy, osoby czuwające przy kościele, osoby, które w realiach 1949 r. zdecydowały się publicznie zaprotestować przeciwko działaniom aparatu bezpieczeństwa.

Szczególnego znaczenia nabiera również fakt, że ówczesne lokalne władze potępiły wystąpienie mieszkańców, interpretując je w kategoriach „ciemnoty”, „fanatyzmu” i siania zamętu. Współczesny samorząd ma dziś możliwość symbolicznego odwrócenia tej perspektywy. Może pokazać, że to, co w 1949 r. przedstawiano jako problem porządkowy i polityczny, z dzisiejszej perspektywy jest ważnym świadectwem odwagi cywilnej, przywiązania do wspólnoty i sprzeciwu wobec nadużyć władzy.

Nie chodzi przy tym o tworzenie uproszczonej, jednowymiarowej legendy. Przeciwnie, właśnie dlatego potrzebne jest rzetelne, źródłowe, spokojne i jawne opracowanie tematu. Upamiętnienie powinno unikać propagandowej przesady, ale równie mocno powinno unikać przemilczenia. Historia lokalna nie powinna być ani dekoracją do rocznic, ani magazynem niewygodnych tematów, które wyciąga się dopiero wtedy, gdy pasują do okolicznościowego przemówienia.

Rada Miejska i Burmistrz mają legitymację do wyznaczenia kierunku miejskiej i gminnej polityki pamięci. Nie oznacza to zastępowania historyków ani rozstrzygania badań naukowych uchwałą. Oznacza natomiast odpowiedzialność za to, czy ważne wydarzenia z historii gminy są obecne w przestrzeni publicznej, edukacji, kulturze i świadomości mieszkańców. Samorząd nie musi pisać historii od nowa. Powinien jednak stworzyć warunki, aby historia ta była znana, udokumentowana i uczciwie opowiedziana.

Jednocześnie deklaruję gotowość osobistego, społecznego i nieodpłatnego wsparcia Gminy Cybinka w działaniach dotyczących przygotowania obchodów 80. rocznicy wydarzeń cybińskich. Moja intencja nie ogranicza się do złożenia petycji i przerzucenia całej odpowiedzialności na organy gminy, lecz obejmuje również gotowość do współpracy przy porządkowaniu materiałów, wskazywaniu źródeł, formułowaniu propozycji działań edukacyjnych i popularyzatorskich oraz przygotowywaniu wstępnych opracowań lub not kontekstowych, które mogłyby zostać wykorzystane w dalszych pracach samorządu. Posiadam przygotowanie historyczne oraz doświadczenie praktyczne związane z dokumentacją dziedzictwa kulturowego, analizą materiałów źródłowych, pracą z dokumentacją konserwatorską, archiwalną i administracyjną, a także z opracowywaniem tekstów popularyzatorskich i analitycznych. Z tego względu mogę wesprzeć gminę przede wszystkim w tych obszarach, które często okazują się najbardziej czasochłonne: we wstępnym rozpoznaniu literatury i źródeł, uporządkowaniu informacji, przygotowaniu propozycji narracji historycznej, opracowaniu koncepcji strony informacyjnej, materiałów edukacyjnych, krótkiego opisu kontekstowego lub założeń do tablicy albo panelu historycznego.

Deklaracja ta ma charakter pomocniczy i społeczny. Nie zastępuje obowiązków organów gminy ani potrzeby współpracy z profesjonalnymi instytucjami, takimi jak Instytut Pamięci Narodowej, archiwa państwowe, środowiska naukowe, parafia czy lokalne instytucje kultury. Może jednak ułatwić rozpoczęcie prac, zebranie podstawowego materiału, uporządkowanie kierunków działania i uniknięcie sytuacji,

w której temat ważny dla lokalnej pamięci zostanie sprowadzony do jednorazowej rocznicowej formalności.

Wydarzenia cybińskie są tematem, który zasługuje na spokojne, źródłowe i dobrze przygotowane opracowanie. Dlatego wnoszę również o potraktowanie niniejszej petycji nie tylko jako formalnego żądania, ale także jako deklaracji gotowości do współpracy obywatelskiej przy przywracaniu pamięci o jednym z ważniejszych epizodów powojennej historii Cybinki i Ziemi Lubuskiej.

Rozpatrzenie niniejszej petycji leży w słusznym interesie publicznym, ponieważ wydarzenia cybińskie z 1949 r. są istotnym elementem dziedzictwa lokalnego, regionalnego i obywatelskiego. Ich upamiętnienie może wzmocnić tożsamość mieszkańców, uporządkować wiedzę o przeszłości gminy, stworzyć wartościowy program edukacyjny oraz przygotować Cybinkę do obchodów 80. rocznicy w sposób godny, przemyślany i wolny od przypadkowości.

Wnoszę o rozpatrzenie petycji w terminach ustawowych, udzielenie odpowiedzi na piśmie oraz podanie do publicznej wiadomości sposobu jej załatwienia zgodnie z ustawą o petycjach, w tym poprzez publikację informacji w Biuletynie Informacji Publicznej.

Wnoszę również o wskazanie osoby lub jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za ewentualne wdrożenie przyjętych działań, jeżeli petycja zostanie uwzględniona w całości albo w części, a także o wskazanie, czy i w jakiej formule możliwe byłoby przekazywanie przez stronę społeczną materiałów, propozycji i uwag dotyczących przygotowania obchodów 80. rocznicy wydarzeń cybińskich.

Z wyrazami szacunku,

Załączniki:

- Propozycja scenariusza lekcji historii lokalnej dla szkół z terenu Gminy Cybinka wraz z modułem pracy projektowej, obejmującym przeprowadzanie przez uczniów wywiadów rodzinnych i lokalnych, przygotowanie prezentacji, filmów, podcastów lub map pamięci.
- Juliusz Sikorski, W obronie ks. Andrzeja Mistata. Zajścia cybińskie 12-13 lipca 1949 roku, „Studia Zachodnie”, t. 7, Zielona Góra 2004.

Do wiadomości:

- Instytut Pamięci Narodowej - Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
- Parafia Matki Bożej Częstochowskiej w Cybince
- Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Cybince
- Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Cybinka
- Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Białkowie
- Szkoła Podstawowa im. Bolesława Chrobrego w Cybince / Zespół Szkół w Cybince
- Zakład Dydaktyki Historii oraz Instytut Historii na Uniwersytecie Zielonogórskim

Propozycja scenariusza lekcji historii lokalnej dla szkół z terenu Gminy Cybinka wraz z modułem pracy projektowej, obejmującym przeprowadzanie przez uczniów wywiadów rodzinnych i lokalnych, przygotowanie prezentacji, filmów, podcastów lub map pamięci, opracowana na podstawie artykułu Juliusza Sikorskiego *W obronie ks. Andrzeja Mistata. Zajścia cybińskie 12-13 lipca 1949 roku*

Temat lekcji: W obronie ks. Andrzeja Mistata. Wydarzenia cybińskie 12-13 lipca 1949 r. jako przykład lokalnej historii oporu społecznego w okresie stalinizmu

Adresaci: uczniowie klas VII-VIII szkoły podstawowej oraz uczniowie szkół ponadpodstawowych z terenu Gminy Cybinka i regionu

Czas trwania: 45 minut, z możliwością rozszerzenia do 90 minut w formule warsztatowej

Podstawa merytoryczna:

Scenariusz opiera się na opracowaniu Juliusza Sikorskiego, „W obronie ks. Andrzeja Mistata. Zajścia cybińskie 12-13 lipca 1949 roku”, opublikowanym w tomie 7 „Studiów Zachodnich” Uniwersytetu Zielonogórskiego. Autor wskazuje, że wydarzenia cybińskie były jednym z przypadków zbiorowej dezaprobaty wobec polityki wyznaniowej władz komunistycznych na Ziemi Lubuskiej, a ich główną postacią był ówczesny administrator parafii w Cybince, ks. Andrzej Mistat.

Celem lekcji jest zapoznanie uczniów z wydarzeniami cybińskimi z 12-13 lipca 1949 r. jako ważnym epizodem historii lokalnej, regionalnej i ogólnopolskiej. Uczniowie powinni zrozumieć, że historia stalinizmu i relacji państwo-Kościół nie rozgrywała się wyłącznie w Warszawie, Krakowie czy dużych ośrodkach politycznych, lecz także w małych miejscowościach, takich jak Cybinka. Lekcja ma również pokazać, że lokalna społeczność może być podmiotem historii. Wydarzenia z lipca 1949 r. nie były tylko sprawą jednego duchownego, lecz reakcją mieszkańców na działania aparatu bezpieczeństwa, lęk przed aresztowaniem księdza i obawę o przyszłość życia religijnego w miejscowości. Według relacji przywołanych przez Sikorskiego ks. Mistat był przesłuchiwany całą noc z 11 na 12 lipca 1949 r. przez referenta Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego z Krakowa, a wiadomość o tym przesłuchaniu szybko rozeszła się po mieście i okolicy.

Cele szczegółowe:

Po lekcji uczeń:

- 1) rozumie, czym był stalinizm i jakie znaczenie miała polityka władz komunistycznych wobec Kościoła katolickiego;
- 2) potrafi wyjaśnić, kim był ks. Andrzej Sebastian Mistat i dlaczego jego sprawa stała się ważna dla mieszkańców Cybinki;
- 3) potrafi opisać podstawowy przebieg wydarzeń z 12-13 lipca 1949 r.;
- 4) rozumie różnicę między historią ogólnopolską a historią lokalną oraz widzi ich wzajemne powiązania;
- 5) potrafi analizować krótkie fragmenty źródeł historycznych i odróżniać perspektywę władz od perspektywy mieszkańców;
- 6) potrafi wskazać, dlaczego upamiętnianie lokalnych wydarzeń jest ważne dla wspólnoty.

Metody pracy:

Lekcja może zostać przeprowadzona metodą rozmowy nauczającej, pracy z tekstem źródłowym, analizy mapy lokalnej, pracy w grupach oraz krótkiej dyskusji podsumowującej. W wersji rozszerzonej można zastosować elementy debaty oksfordzkiej albo warsztatu pamięci lokalnej, w którym uczniowie projektują własną formę upamiętnienia wydarzeń cybińskich.

Materiały potrzebne do lekcji:

Do przeprowadzenia lekcji wystarczy:

- 1) fragment opracowania Juliusza Sikorskiego,
- 2) mapa Cybinki lub współczesny plan miejscowości,
- 3) krótka oś czasu dotycząca lat 1945-1950,
- 4) karta pracy dla uczniów oraz ewentualnie
- 5) fotografie miejsc związanych z wydarzeniami: kościoła, dawnego posterunku lub innych punktów ważnych dla lokalnej pamięci, jeżeli zostaną ustalone w toku dalszej kwerendy.

Przebieg lekcji:

I. Wprowadzenie: historia ogólnopolska i lokalna

Nauczyciel rozpoczyna lekcję od krótkiego pytania: *Czy historia małych miejscowości może mówić coś ważnego o historii całego państwa?* Po krótkiej wymianie odpowiedzi nauczyciel wyjaśnia, że w latach czterdziestych XX w. Polska znalazła się pod rządami komunistycznymi, a po sfałszowanym referendum, wyborach i rozprawieniu się z legalną opozycją władze zaczęły coraz mocniej ograniczać niezależność Kościoła Katolickiego. Sikorski wskazuje, że pod koniec lat czterdziestych polityka państwa wobec Kościoła weszła w nową fazę, której celem było jego ubezwłasnowolnienie. Nauczyciel wyjaśnia uczniom pojęcia: stalinizm, Urząd Bezpieczeństwa, milicja, propaganda, represje, parafia jako centrum życia lokalnego.

II. Kim był ks. Andrzej Mistat?

Nauczyciel przedstawia krótką notę biograficzną: Ks. Andrzej Sebastian Mistat rozpoczął studia teologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1938 r., święcenia kapłańskie otrzymał w 1943 r., był związany z Krakowem, a w 1945 r. został kapelanem kardynała Adama Sapiehy. Do Cybinki przybył w październiku 1948 r., mając 29 lat. Nauczyciel może zapytać uczniów: *Dlaczego młody ksiądz, który wcześniej był związany z Krakowem i kardynałem Sapiehą, mógł budzić zainteresowanie aparatu bezpieczeństwa?* Uczniowie odpowiadają, a nauczyciel porządkuje wypowiedzi, wskazując na kontekst powojenny, kontakty kościelne, nieufność władz wobec duchowieństwa oraz atmosferę narastającego konfliktu państwo-Kościół.

III. Przebieg wydarzeń cybińskich

Nauczyciel przedstawia najważniejsze fakty: 11 lipca 1949 r. do Cybinki przybył referent WUBP z Krakowa, aby przesłuchać ks. Mistata. Przesłuchanie trwało całą noc z 11 na 12 lipca na posterunku w Cybince. Nad ranem ksiądz poprosił o zwolnienie, aby odprawić nabożeństwo, a następnie miał ponownie zgłosić się na posterunek. Do tego czasu informacja o przesłuchaniu rozeszła się po mieście i okolicy. Nauczyciel odczytuje uczniom fragment opisujący, że pod kościołem zgromadził się tłum, który

według szacunków władz liczył około 140 osób i ruszył wraz z księdzem na posterunek. W relacji Wandy Chodaków pojawia się wspomnienie: „Na posterunek po księdza poszliśmy procesją ze sztandarami”. Następnie nauczyciel wyjaśnia, że mieszkańcy domagali się pisemnej gwarancji nietykalności księdza. Gdy jej nie otrzymali, doszło do symbolicznej sceny wyniesienia księdza z posterunku do plebanii przez kobiety, przy śpiewie pieśni kościelnych. Towarzyszący tłum miał liczyć około dwustu osób.

IV. Praca w grupach: trzy perspektywy wydarzeń

Uczniowie zostają podzieleni na trzy grupy. Grupa pierwsza analizuje perspektywę mieszkańców. Jej zadaniem jest odpowiedzieć na pytania: czego mogli się obawiać mieszkańcy, dlaczego bronili księdza, dlaczego żądali pisemnej gwarancji, co mówi to o zaufaniu do władz. Grupa druga analizuje perspektywę władz komunistycznych. Jej zadaniem jest odpowiedzieć na pytania: dlaczego władze mogły uznać zachowanie mieszkańców za zagrożenie, dlaczego próbowały przedstawić protest jako „fanatyzm” lub „zamęt”, czemu władze odwoływały się do obowiązku pracy przy żniwach. Grupa trzecia analizuje perspektywę historyka. Jej zadaniem jest odpowiedzieć na pytania: z jakich źródeł można odtworzyć takie wydarzenia, dlaczego relacje mieszkańców i dokumenty urzędowe mogą się różnić, jak ostrożnie rekonstruować przeszłość. Po kilku minutach grupy przedstawiają odpowiedzi. Nauczyciel uzupełnia wypowiedzi, wskazując, że w obronie księdza zainicjowano zbieranie podpisów pod prośbą do prezydenta Bolesława Bieruta, a pod wnioskiem podpisało się 462 parafian.

V. Skala protestu i reakcja władz

Nauczyciel omawia kolejny etap wydarzeń. Następnego dnia do Cybinki przybyli przedstawiciele powiatowego UB, milicji i administracji. Według szacunków władz pod kościołem znajdowała się około 300-osobowa grupa wiernych, czuwająca nad bezpieczeństwem księdza. Nauczyciel zwraca uwagę, że zgromadzeni domagali się gwarancji nietykalności księdza oraz niezamykania kościoła. Władze próbowały nakłonić ich do rozejścia się, odwołując się m.in. do obowiązków obywatelskich i trwających prac żniwnych. Nauczyciel zadaje pytanie: *Dlaczego władze mogły*

uważać taki lokalny protest za niebezpieczny? Uczniowie mogą wskazać: liczebność zgromadzenia, solidarność mieszkańców, publiczny charakter protestu, powiązanie religii z lokalną wspólnotą, lęk władz przed rozprzestrzenieniem się podobnych działań.

VI. Aresztowanie i proces ks. Mistata

Nauczyciel wyjaśnia, że po wydarzeniach lipcowych ks. Mistat pozostał w Cybince jeszcze tylko kilkanaście dni. 3 sierpnia 1949 r. udał się na wezwanie do słubickiego starostwa w sprawie nauczania religii i już do Cybinki nie wrócił. Według przekazów został aresztowany, a następnie przewieziony do Krakowa. Nauczyciel przedstawia dalsze losy księdza: osadzono go w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie, śledztwo wszczęto 15 września 1949 r., a zakończono 12 grudnia oskarżeniem z art. 8 dekretu z 16 listopada 1945 r. Następnie nauczyciel wskazuje, że proces zakończył się najpierw wyrokiem pięciu lat więzienia, a po uchyleniu i ponownym rozpoznaniu sprawy ks. Mistat został 27 listopada 1950 r. skazany na dziesięć lat więzienia, pięć lat pozbawienia praw publicznych i przepadek mienia.

VII. Podsumowanie: co oznaczają wydarzenia cybińskie?

Nauczyciel prowadzi rozmowę podsumowującą wokół pytań:

- 1) Czy wydarzenia cybińskie były tylko lokalnym konfliktem wokół jednego księdza?
- 2) Dlaczego mieszkańcy małej miejscowości mogli odegrać ważną rolę w historii?
- 3) Czy takie wydarzenia powinny być upamiętniane w przestrzeni publicznej?
- 4) Jak dziś można opowiadać o wydarzeniach cybińskich, aby nie tworzyć ani propagandy, ani przemilczenia?

Nauczyciel podkreśla, że wydarzenia cybińskie można rozumieć jako lokalny przykład napięcia między państwem komunistycznym a Kościołem, ale także jako historię wspólnoty, która w sytuacji zagrożenia wystąpiła w obronie osoby uznanej za ważną dla lokalnego życia.

VIII. Propozycja zadania domowego

Uczniowie mogą wybrać jedno z poniższych zadań:

- 1) Napisz krótką notatkę pod tytułem: „Dlaczego wydarzenia cybińskie powinny być pamiętane?”

- 2) Przygotuj projekt tablicy informacyjnej lub panelu edukacyjnego o wydarzeniach z 12-13 lipca 1949 r.
- 3) Przeprowadź rozmowę z członkiem rodziny lub starszym mieszkańcem miejscowości o tym, jakie lokalne wydarzenia historyczne powinny zostać lepiej opisane i upamiętnione.
- 4) Przygotuj krótką oś czasu: Cybinka 1948-1950: od przybycia ks. Mistata do procesu i wyroku.

Propozycja rozszerzenia lekcji do 90 minut

W wersji rozszerzonej lekcja może zostać przeprowadzona jako warsztat pamięci lokalnej. Uczniowie otrzymują zadanie przygotowania koncepcji obchodów 80. rocznicy wydarzeń cybińskich w 2029 r. Każda grupa opracowuje jeden element: tablicę, wystawę, spacer historyczny, stronę internetową, lekcję muzealną, podcast, krótki film lub szkolną gazetkę historyczną. Na koniec uczniowie odpowiadają na pytanie: *Jak opowiedzieć historię wydarzeń cybińskich tak, aby była zrozumiała dla współczesnych mieszkańców gminy?*

Krótką karta pracy dla ucznia

1. Uzupełnij podstawowe informacje:

Wydarzenia cybińskie miały miejsce w dniach:

Główną postacią wydarzeń był:

Instytucją prowadzącą przesłuchanie był:

Mieszkańcy domagali się przede wszystkim:

Pod prośbą w obronie księdza podpisało się:

2. Odpowiedz krótko:

Dlaczego mieszkańcy Cybinki nie zaufali ustnym zapewnieniom władz?

.....

Co oznaczało żądanie pisemnej gwarancji nietykalności księdza?

.....

Dlaczego władze mogły przedstawić zachowanie mieszkańców jako „fanatyzm” lub „zamęt”?

.....

3. Zadanie interpretacyjne:

Wyjaśnij w 5-6 zdaniach, dlaczego wydarzenia cybińskie są przykładem historii lokalnej, która pomaga zrozumieć historię całej Polski w okresie stalinizmu.

.....

.....

.....

.....

.....

Moduł projektowy: „Pamięć lokalna w rodzinie i wspólnocie”

Lekcja może zostać rozszerzona o metodę pracy projektowej, polegającą na samodzielnym zebraniu przez uczniów relacji rodzinnych, sąsiedzkich lub lokalnych dotyczących historii Cybinki, parafii, życia codziennego po wojnie, pamięci o ks. Andrzeju Mistacie, wydarzeniach z 1949 r. albo szerzej: o sposobach przekazywania pamięci o przeszłości w rodzinie i lokalnej wspólnocie.

Projekt może być realizowany indywidualnie albo w małych grupach. Jego celem nie jest udowodnienie z góry przyjętej tezy, lecz nauczenie uczniów podstaw pracy ze świadectwem, relacją ustną i pamięcią rodzinną. Uczniowie powinni zrozumieć, że historia lokalna nie istnieje wyłącznie w podręcznikach i archiwach, ale także w opowieściach rodziców, dziadków, sąsiadów, dawnych mieszkańców, parafian, nauczycieli i osób związanych z miejscową wspólnotą.

Projekt może nawiązywać do dobrych praktyk edukacji historycznej i dokumentacyjnej rozwijanych m.in. przez środowiska zajmujące się historią mówioną, dokumentowaniem świadectw oraz popularyzacją historii lokalnej, w tym do form pracy znanych z projektów Ośrodka KARTA: rozmowy ze świadkiem, nagrania relacji, opracowania krótkiej prezentacji, filmu, wystawy lub cyfrowej opowieści historycznej.

Celem projektu jest rozwijanie u uczniów umiejętności samodzielnego badania historii lokalnej, krytycznego słuchania relacji, zadawania pytań, dokumentowania odpowiedzi oraz prezentowania wyników pracy w przystępnej formie. Projekt powinien również pokazać, że pamięć o wydarzeniach cybińskich może być punktem wyjścia do szerszej rozmowy o powojennej historii miejscowości, relacjach państwo-Kościół, codziennym życiu mieszkańców, migracjach, osadnictwie, parafii, szkole, pracy, rodzinie i lokalnych formach wspólnotowości.

Proponowane tematy projektów uczniowskich

Uczniowie mogą przygotować projekt na jeden z następujących tematów:

- I. „Co moja rodzina wie o dawnej Cybince?”
Projekt oparty na rozmowie z rodzicami, dziadkami, krewnymi lub sąsiadami o historii miejscowości, parafii, szkoły, pracy, dawnych zwyczajów, przemian po wojnie albo pamięci o ważnych lokalnych wydarzeniach.
- II. „Czy w naszej rodzinie zachowały się opowieści o księżach, parafii lub życiu religijnym w czasach PRL?”
Projekt dotyczący tego, jak pamiętano Kościół, parafię, księży, uroczystości religijne, konflikty z władzami albo znaczenie wspólnoty parafialnej.
- III. „Wydarzenia cybińskie 1949 r. - historia znana czy zapomniana?”
Projekt polegający na zapytaniu kilku osób, czy słyszały o ks. Andrzejku Mistacie i wydarzeniach z lipca 1949 r., a następnie przedstawieniu wniosków: co jest znane, co zapomniane, co wymaga lepszego upamiętnienia.
- IV. „Mapa pamięci Cybinki”
Projekt polegający na wskazaniu miejsc, które według mieszkańców mają znaczenie historyczne lub emocjonalne: kościół, dawne budynki publiczne, szkoła, cmentarz, miejsca pracy, dawne instytucje, miejsca spotkań. Efektem może być mapa papierowa, prezentacja multimedialna albo krótki film.
- V. „Jedna historia, wiele pamięci”
Projekt pokazujący, że różne osoby mogą pamiętać tę samą miejscowość inaczej. Uczniowie porównują dwie lub trzy relacje i zastanawiają się, dlaczego pamięć rodzinna, pamięć urzędowa i historia zapisana w źródłach mogą się od siebie różnić.

Forma wykonania projektu

Efektem projektu może być krótki film dokumentalny lub reportaż wideo trwający 3-7 minut, prezentacja multimedialna, nagrany wywiad audio wraz z krótkim omówieniem, plakat lub plansza edukacyjna, mini-wystawa szkolna, cyfrowa mapa miejsc pamięci, podcast uczniowski, tekst popularnonaukowy lub reportaż historyczny, gazetka szkolna poświęcona wydarzeniom cybińskim, lub scenariusz krótkiego spaceru historycznego po Cybince.

Instrukcja dla uczniów

Uczniowie przed rozpoczęciem rozmowy powinni przygotować krótką listę pytań. Kilka przykładowych pytań podaję poniżej:

- 1) Czy słyszał/a Pan/Pani o ks. Andrzeju Mistacie albo wydarzeniach cybińskich z 1949r.?
- 2) Czy w rodzinie opowiadano o dawnym życiu religijnym w Cybince lub okolicy?
- 3) Jaką rolę pełnił kościół lub parafia w życiu mieszkańców?
- 4) Czy w rodzinie zachowały się opowieści o czasach powojennych albo PRL?
- 5) Jakie miejsca w Cybince uważa Pan/Pani za ważne dla lokalnej pamięci?
- 6) Czy są wydarzenia z historii miejscowości, które powinny być lepiej opisane lub upamiętnione?
- 7) Jak według Pana/Pani powinno się opowiadać młodym ludziom o historii lokalnej?
- 8) Czy w domu zachowały się stare fotografie, dokumenty, pamiątki albo opowieści związane z Cybinką?

Uczniowie powinni zostać poinformowani, że rozmowę wolno nagrywać tylko za zgodą osoby, z którą rozmawiają. Jeżeli rozmówca nie chce nagrania, uczniowie mogą sporządzić notatkę. Nauczyciel powinien wyjaśnić, że relacja ustna jest ważnym źródłem, ale wymaga ostrożności, gdyż pamięć może być niepełna, emocjonalna, selektywna albo oparta na przekazach rodzinnych. Nie oznacza to, że jest bezwartościowa. Oznacza tylko, że trzeba ją traktować uczciwie i porównywać z innymi źródłami.

Etapy realizacji projektu

I. Przygotowanie

Nauczyciel omawia z uczniami wydarzenia cybińskie z 1949 r., przedstawia postać ks. Andrzeja Mistata i wyjaśnia, czym jest historia mówiona. Uczniowie wybierają temat projektu oraz formę końcową: film, prezentację, podcast, planszę, mapę lub tekst.

II. Rozmowa i dokumentacja

Uczniowie przeprowadzają rozmowę z bliską osobą, sąsiadem, starszym mieszkańcem, członkiem rodziny, osobą związaną z parafią albo innym świadkiem pamięci lokalnej. Mogą nagrać rozmowę, zrobić notatki, sfotografować pamiątki za zgodą właściciela lub zaznaczyć ważne miejsca na mapie.

III. Opracowanie materiału

Uczniowie porządkują zebrane informacje. Oddzielają fakty od opinii, cytaty od własnych komentarzy, wspomnienia bezpośrednie od opowieści zasłyszanych. Przygotowują krótkie wprowadzenie historyczne o wydarzeniach cybińskich i łączą je z materiałem zebrany w rodzinie lub wspólnocie.

IV. Prezentacja

Uczniowie przedstawiają wyniki pracy w klasie albo podczas szkolnego wydarzenia poświęconego historii lokalnej. Prezentacja może mieć formę pokazu filmu, wystąpienia z prezentacją, odtworzenia fragmentu nagrania, przedstawienia mapy pamięci albo mini-wystawy.

V. Refleksja

Po prezentacjach nauczyciel prowadzi rozmowę podsumowującą. Uczniowie odpowiadają na pytania:

- 1) Czego dowiedzieliśmy się o Cybinie i jej historii?
- 2) Czy wydarzenia z 1949 r. są obecne w pamięci mieszkańców?
- 3) Dlaczego niektóre wydarzenia są pamiętane, a inne znikają z lokalnej świadomości?
- 4) Jak szkoła, gmina, parafia lub biblioteka mogłyby pomóc w zachowaniu takich historii?

Zasady etyczne pracy z relacjami

Uczniowie powinni przestrzegać kilku prostych zasad:

- ! rozmowa odbywa się dobrowolnie,
- ! nagrywanie wymaga zgody rozmówcy,
- ! rozmówca ma prawo odmówić odpowiedzi na pytanie,
- ! nie należy wyśmiewać ani oceniać wspomnień,
- ! należy odróżniać cytaty od własnego komentarza,
- ! w przypadku publikacji filmu lub prezentacji poza klasą trzeba uzyskać zgodę osoby nagranej lub pokazanej na zdjęciu,
- ! nie wolno ujawniać prywatnych lub wrażliwych informacji bez zgody rozmówcy.

Najlepsze prace uczniów mogłyby zostać zaprezentowane podczas gminnych obchodów 80. rocznicy wydarzeń cybińskich w 2029 r., opublikowane na stronie szkoły, biblioteki lub gminy, pokazane podczas spotkania w domu kultury albo wykorzystane jako część lokalnej wystawy. W ten sposób obchody rocznicowe nie ograniczałyby się do wystąpień urzędowych, lecz stałyby się okazją do aktywnego udziału młodzieży w dokumentowaniu pamięci lokalnej. Uczniowie nie byłiby wyłącznie odbiorcami gotowej narracji, lecz współtwórcami opowieści o swojej miejscowości.

Juliusz Sikorski

W OBRONIE KS. ANDRZEJA MISTATA. ZAJŚCIA CYBIŃSKIE 12-13 LIPCA 1949 ROKU

Polityka władz państwowych wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce pod koniec lat czterdziestych weszła w nową fazę. Po sfałszowanym referendum i wyborach oraz rozprawieniu się z legalną opozycją skupioną wokół PSL przystąpiono do realizacji programu ubezwłasnowolnienia Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. Działania te wywoływały wśród – w znacznej mierze katolickiej – społeczności państwa niezadowolenie, popychając je ostatecznie także i do manifestowania przeciw różnym formom represji, które dotyczyły Kościoła. Wśród mających najbardziej dramatyczny przebieg wymienić należy zajścia w związku z konfliktem o Dom Katolicki w Zielonej Górze w 1960 roku. W ich wyniku zatrzymano przeszło dwieście osób.

Nie jedyny to przypadek zbiorowej dezaprobaty dla polityki wyznaniowej władz komunistycznych na Ziemi Lubuskiej. Na liście tej znajdują się także – choć nie mające tak dramatycznego przebiegu – wydarzenia, do których doszło w połowie lipca 1949 roku w Cybinie w powiecie rzepińskim¹. Ich głównym bohaterem był tamtejszy administrator parafii ks. Andrzej Mistat².

Przyczyny wydarzeń

Do Cybinki, liczącej w owym czasie blisko 1700 mieszkańców, ks. Andrzej Mistat przybył w październiku 1948 roku. Miał wówczas 29 lat. Wcześniej pełnił funkcję administratora parafii w Różańsku w powiecie myśliborskim, skąd jednak (jak wynika z materiałów miejscowej administracji) po opublikowaniu na łamach „Expres-

¹ Zob. H. D o m i n i c z a k, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990*, Warszawa 2000, s. 86; J. S i k o r s k i, *Ksiądz Mistat zaginął... Mieszkańcy Cybinki pierwsi stanęli na Ziemi Lubuskiej w obronie represjonowanego przez bezpiekę księdza. Nie obronili...* „Ziemia Gorzowska” 2001, nr 35, s. 22-23.

² Ks. Andrzej Sebastian Mistat w 1938 r. rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. 18 IV 1943 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Od 17 VIII 1943 r. był wikariuszem w Czernichowie. W 1945 r. został kapelanem kardynała Adama Sapiehy. W 1947 r. po trzech miesiącach pracy jako wikariusz w parafii św. Floriana w Krakowie został skierowany do pracy na teren administracji apostolskiej gorzowskiej. Archiwum Kurii Metropolitalnej Krakowskiej [dalej: AKMK], sygn. Pers. A 1636; *Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi*, nr 1-3/1999, s. 141.

su Szczecińskiego” artykułu, w którym przedstawiono go jako „wroga ludzi pracy”, został przeniesiony na własną prośbę do położonej o kilkadziesiąt kilometrów na południe Cybinki. Tu – choć do wydarzeń z połowy lipca 1949 roku „nie zauważono, ażeby specjalnie przejawiał wrogą działalność” – „można było zauważyć w nim wroga obecnej rzeczywistości”³. Fakt, iż ksiądz Mistat nie krytykował publicznie polityki władz, potwierdziła również jedna z mieszkanek ówczesnej parafii w Cybince⁴. Jednak w okresie trwania tzw. kongresu zjednoczeniowego PPR i PPS władze odnotowały, iż w jednym z kazań miał wypowiedzieć następujące słowa: „czerwona płachta nie zdąży okryć kościołów”⁵.

W całym powiecie władze, badając nastroje duchowieństwa, odnotowywały również wiele innych wypowiedzi i komentarzy nieprzychylnych nowej rzeczywistości. Mimo to dokonując oceny postawy duchowieństwa z terenu powiatu rzepińskiego, jego starosta Józef Kostko pisał w sprawozdaniu z początku 1949 roku: „Nie stwierdziłem, aby duchowni jawnie okazali swą nielojalność wobec mnie jako Przedstawiciela Rządu, natomiast krecią robotę uprawiają, lecz tak umiejętnie, że Urząd Bezpieczeństwa nie może wkroczyć”⁶.

Sytuacja zmieniła się jednak, gdy 11 lipca 1949 roku do Cybinki przybył referent Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa w Krakowie w celu przesłuchania ks. Andrzeja Mistata. Przedmiotem zainteresowania referenta z Krakowa nie było ewentualne demonstrowanie przez księdza niechęci do nowego ustroju, lecz wizyta w Watykanie, którą w marcu i kwietniu 1946 roku odbył ks. Mistat wraz abp. Adamem Sapiehą, pełniąc obowiązki jego kapelana. Arcybiskup do Rzymu pojechał po kapelusze kardynalski. Jeszcze w Krakowie otrzymali do przekazania około dwudziestu listów, zarówno od osób duchownych, jak i świeckich. Wśród nich ks. Mistat przyjął również przesyłkę od swojego znajomego z Czernichowa, Stefana Ralskiego. Miał ją przekazać kapelanowi biskupa Gawliny księdzu Filipowi Plechcie z przeznaczeniem dla gen. Andersa⁷. Co zawierała dowiedzieć się miał już na miejscu, w Rzymie. Wracając do kraju zabrał ze sobą około osiemdziesięciu listów od żołnierzy II Korpusu do ich rodzin w Polsce.

³ Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział w Gorzowie [dalej: APG], Starostwo Powiatowe Rzepińskie z siedzibą w Słubicach [dalej: SPR], sygn. 41, s. 9, pismo SPR w Słubicach do UWP, 13 VIII 1949.

⁴ Rozmowa z Anną Nieparko, Bieganów 10 X 2001.

⁵ APG, SPR, sygn. 41, s. 9, pismo SPR..., 13 VIII 1949.

⁶ *Ibidem*, sygn. 18, s. 19, Sprawozdanie ogólne kwartalne z działalności powiatu rzepińskiego za czas od 1 stycznia do 31 marca 1949.

⁷ Archiwum Państwowe w Krakowie [dalej: APK], Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie [dalej: WSR], sygn. 573/50, s. 4, 8, Protokół przesłuchania podejrzanego, Cybinka 11 VII 1949.

Przebieg zajść

Referent WUBP w Krakowie przesłuchiwał ks. Mistata całą noc z 11 na 12 lipca 1949 roku na posterunku w Cybince. Nad ranem duchowny poprosił o czasowe zwolnienie i umożliwienie odprawienia porannego nabożeństwa. Po złożeniu obietnicy, iż w trakcie mszy nie będzie poruszał tematu przesłuchania, został wypuszczony. Ponownie miał się zgłosić na posterunek w godzinach popołudniowych, do tego czasu jednak wieść o jego przesłuchaniu rozeszła się po mieście i okolicy. Licznie pod kościołem zgromadzeni wierni nie pozwalali duchownemu opuścić świątyni. Stało się to dopiero możliwe po interwencji posterunkowego, który osobiście przyszedł po księdza. Zgromadzony pod kościołem – według szacunków władz – około 140-osobowy tłum ruszył razem z nimi⁸. „Na posterunek po księdza poszliśmy procesją ze sztandarami” – wspomina Wanda Chodaków⁹.

W tej sytuacji referent Urzędu Bezpieczeństwa pozornie zrezygnował z zamiaru dalszego przesłuchiwania księdza, polecając mu jednak ponowne przybycie na posterunek. Tym razem duchowny miał przyjść okreśną drogą i sam. Ksiądz połowicznie wywiązał się z polecenia, razem z nim bowiem raz jeszcze pod komendą MO zjawili się wierni¹⁰.

Obawiając się zapewne eskalacji nastrojów zgromadzonych parafian, referent WUBP uznał, iż rozwój sytuacji nie sprzyja dalszemu przesłuchaniu księdza i ostatecznie odstąpił od zamiaru jego kontynuowania. Jednak mimo zwolnienia księdza nastroje wśród zgromadzonych przybrały na sile, a samo jego uwolnienie ich nie uspokajało, rozeszła się bowiem wieść, iż na polecenie gminnego sekretarza PZPR Rutkowskiego kościół w Cybince ma zostać zamknięty, a ksiądz i tak zostanie aresztowany, po czym na jego miejsce innego księdza miasto już nie dostanie. W tej sytuacji zgromadzeni zażądali pisemnej gwarancji nietykalności dla duchownego. Nie doczekawszy się jej, „cztery niewiasty schwyciły księdza, niosąc go z posterunku do plebanii, przy tym śpiewając pieśń kościelną”. Towarzyszący im wówczas tłum, w którym dostrzeżono także członków partii, liczył już około dwustu osób¹¹.

Do tego czasu wierni zapewnili także księdzu osobistą ochronę. Stale przebywał z nim dwóch harcerzy, Downard (syn wdowy, harcerz i ministrant) oraz Tarnowski (syn krawcowej). Ponadto w obronie księdza zainicjowano zbieranie podpisów pod prośbą skierowaną do prezydenta Bolesława Bieruta¹². Wśród najaktywniej zaangażowanych w akcję petycyjną w zachowanych dokumentach wymienia się panie: Gumolicką („żona fotografa, b. restauratorka”), Staniuszkową („żona mura-rza”), Koleskową („rzekomo wdowa, prawdopodobnie mąż jej znajduje się w An-

⁸ APG, SPR, sygn. 39, s. 3, pismo SPR w Słubicach do Ekspozytury UWP w Gorzowie, 14 VII 1949.

⁹ Rozmowa z Wandą Chodaków, Gorzów 12 IX 2001.

¹⁰ APG, SPR, sygn. 39, s. 3, pismo SPR..., 14 VII 1949.

¹¹ *Ibidem*; *ibidem*, sygn. 17, s. 10-11, Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc lipiec 1949.

¹² *Ibidem*, sygn. 17, s. 13, Sprawozdanie za miesiąc sierpień 1949.

glii”), Grzelakową („żona z-cy kierownika Gminnej Spółdz. Samop. Chłop. w Cybin-ce”) oraz Janinę Czyż („kasjerka z Nadleśnictwa Cybinka”). Wśród głównych inicjatorów akcji petycyjnej byli także: Dawidowicz („w 1948 r. przybył z Anglii z armii Andersa”), Dzeszuk („sekretarz Nadleśnictwa w Cybince”), Zamajski („rolnik 10 ha, który był łącznikiem między Cybinką, a gromadą Białków, która największy udział wzięła w zajściu”) oraz Abrahamowicz („buchalter w Zarządzie Miejskim w Cybin-ce”). Pod wnioskiem swoje podpisy złożyło 462 parafian¹³.

Następnego dnia około południa w związku z incydem do Cybinki przybyli szef Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, Komendant Milicji Obywatelskiej oraz wicestarosta Bućko. Według relacji jednej z moich rozmówczyń kościelny Kazimierz Gruszewski (Gruszczyński), który miał być głównym organizatorem akcji obrony księdza, „dzwonił, gdy tylko się dowiedział, że przychodzą po księdza i wówczas wszyscy ludzie się zebrali. [...] Później rozniosło się, że UB zabierze księdza”; gdy przedstawiciele władz bezpieczeństwa „przyjechali samochodem, ludzie zagrodzili im drogę, stając z widłami”¹⁴. W tym czasie pod kościołem była już, według szacunków władz, około 300-osobowa grupa wiernych czuwająca nad bezpieczeństwem księdza. Widok, jaki zastali przed kościołem w Cybince, tak oto został zrelacjonowany w sprawozdaniu władz powiatowych:

Ludzie ci częściowo stojąc w różnych punktach przedkościelnych grupami, rozmawiali, a częściowo leżeli na przydrożnym trawniku, reszta znajdowała się w pobliskich zabudowaniach (podwórzach). Ob. Bućko przemówił do ludności, pouczając ich o obowiązkach obywatelskich i uzgodnionych stosunkach między Państwem a Kościołem, przytem oświadczył, że w tak ważnej akcji, jaką jest akcja żniwna, należy bezwzględnie opuścić teren przykościelny, a od zaraz przystąpić do prac żniwnych¹⁵.

Te argumenty jednak nie przemawiały do zgromadzonych, którzy konsekwentnie domagali się gwarancji nietykalności dla księdza oraz niezamykania w mieście kościoła. Obietnicom składanym przez przedstawicieli władz początkowo nie dawano wiary. Zebranych nie skłoniło także do rozejścia wymuszone wystąpienie księdza Mistata, który po rozmowie z „trójką negocjacyjną” oświadczył wiernym, iż sprawa ta jest sprawą czysto osobistą i jeżeli będą jeszcze wzywani, to proszę nie stawiać przeszkód, gdyż nic złego mi nie grozi¹⁶. Ksiądz nie wyszedł do ludzi stojących przed kościołem, lecz mówił do nich z okna plebanii¹⁷. Nie podziały ponowne nawoływania wicestarosty Bućki, który przypominał o konieczności szybkiego zakończenia prac żniwnych. Dopiero po raz kolejny złożona obietnica, iż:

¹³ *Ibidem*, sygn. 39, s. 3, pismo SPR..., 14 VII 1949; *ibidem*, sygn. 17, s. 10-11, Sprawozdanie..., lipiec 1949.

¹⁴ Rozmowy z Wandą Chodaków, Gorzów 30, 31 VIII oraz 12 IX 2001.

¹⁵ APG, SPR, sygn. 39 s. 3-4, pismo SPR..., 14 VII 1949.

¹⁶ *Ibidem*, sygn. 17, s. 11, Sprawozdanie..., lipiec 1949.

¹⁷ Rozmowa z Wandą Chodaków..., 12 IX 2001.

„kościół zamykać się nigdy nie będzie, a tym samym i ksiądz będzie musiał być celem obsłużenia parafian”, skłoniła zebranych do rozejścia się¹⁸.

W trakcie zajęć i bezpośrednio po nich doszło, zdaniem Wandy Chodaków, do zatrzymania kilku osób na posterunku w Cybince. Moja rozmówczyni wymieniła trzy nazwiska: Maria Downar, Maria Jurkiewicz oraz Staniuszko. W trakcie wydarzeń dochodzić miało także do sytuacji, w których UB „zamykało dzieci łapano po krzakach”¹⁹.

Dokonując oceny wydarzeń niespełna dwa dni później (15 lipca), kolegium Zarządu Miejskiego w Cybince z burmistrzem Leonem Tylińskim na czele ostro potępiło wystąpienie ludności, uznając je za przejaw ciemnoty i fanatyzmu. Sam burmistrz, doszukując się w wystąpieniach ludności (co było zresztą dość powszechną w owym czasie postawą), drugiego dnia, uznał, iż „sprawą tą kierowały osoby, którym zależało na tym, aby się zamęć i ferment między ludnością a wszelkimi władzami i przez to aby spowodować przerwę w czasie akcji żniwnej, co idzie ze szkodą dla społeczeństwa samego i następnie dla państwa”²⁰.

Aresztowanie i proces

Bohater owego zamętu ks. Andrzej Mistat w Cybince przebywał jeszcze tylko przez kilkanaście najbliższych dni; 3 sierpnia udał się na wezwanie do słubickiego starostwa w celu uzgodnienia spraw związanych z nauczaniem religii w szkołach, po czym, jak wynika z informacji władz powiatowych, zniknął bez śladu²¹. Ciekawe, że nawet kilka dni później dla lokalnych władz aresztowanie księdza było tajemnicą, skoro – jak notowano w związku z akcją zaznajamiania księży z dekretem z 5 sierpnia – nieobecność ks. Mistata na spotkaniach była nieusprawiedliwiona²².

W świetle przekazów, które docierały na temat zatrzymania duchownego do obecnego proboszcza w Cybince, ks. dziekana Józefa Andrzejewskiego, ks. Mistat „został wezwany do Słubic na przesłuchanie, z którego nie wrócił do Cybinki” i jak twierdzili parafianie – „prawdopodobnie został wsadzony do więzienia”²³. I faktycznie, tego dnia duchowny został aresztowany²⁴.

¹⁸ APG, SPR, sygn. 17, s. 11, Sprawozdanie..., lipiec 1949.

¹⁹ Rozmowy z Wandą Chodaków..., 30, 31 VIII, 12 IX 2001.

²⁰ APG, Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Cybince, sygn. 5 s. 12, Protokół z posiedzenia Kolegium Zarządu Miejskiego w Cybince, 15 VII 1949.

²¹ APG, SPR, sygn. 41, s. 9, Pismo..., 13 VIII 1949.

²² Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Administracji Publicznej, sygn. 959 „W”, s. 5, Sprawozdanie doraźne z akcji zaznajamiania proboszczów z dekretem o ochronie wolności sumienia i wyznania z 5 VIII 1949, 11 VIII 1949; *ibidem*, s. 254, telefonogram, Słubice 10 VIII 1949. Zob. także: APG, SPR, sygn. 41, ss. 13-24, protokoły z przeprowadzonych rozmów z proboszczami.

²³ List ks. dziekana Józefa Andrzejewskiego proboszcza w Cybince, do autora, Cybinka, 19 VI 2001.

²⁴ AMKM, Pers. A 1636, notatka odręczna [b.d.].

Ksiądz Mistat – w opinii mieszkańców miasteczka – przez jakiś czas przebywał w areszcie w Zielonej Górze, skąd przewieziono go pociągiem do Krakowa²⁵. Tu osadzono go w więzieniu przy ul. Montelupich. Śledztwo przeciwko duchownemu wszczęto 15 września. Zakończono je 12 grudnia 1949 roku, oskarżeniem z artykułu 8 dekretu z 16 listopada 1945 roku (tzw. małego kodeksu karnego), uznając, że ksiądz dopuścił się szczególnie niebezpiecznego przestępstwa w okresie odbudowy państwa.

W przeddzień swojego wyjazdu z Krakowa do Rzymu – odtwarzano przebieg zdarzeń w akcie oskarżenia – oskarżony ksiądz Mistat otrzymał od Ralskiego Stefana u siebie w mieszkaniu kurii biskupiej materiały szpiegowskie, a to: 50-60 kartek maszynopisu raportu miesięcznego siatki wywiadowczej „Izba Kontroli” z działalności nielegalnej organizacji „WiN”, przemówienie członka KC PPR – Zambrowskiego i filmy, które utrwaliły materiały stanowiące tajemnicę państwową i wojskową [warunki bezpieczeństwa, sytuacja polityczna i gospodarcza oraz rozmieszczenie wojsk rosyjskich w Polsce]²⁶.

Ksiądz Mistat, o czym już pisałem, miał przekazać te materiały kapelanowi biskupa Gawliny ks. Plechcie, który z kolei miał je dostarczyć gen. Andersowi. I dopiero w Rzymie ks. Mistat miał się dowiedzieć, co ze sobą przywiózł. „Przygotowując się do powrotu do kraju przyjął znów od żołnierzy Andersa listy o nieznaney mu treści dla osób w Polsce, jak również dolary dla rodzin żołnierzy w kraju”. Ponadto pod adresem duchownego z Cybinki kierowano zarzut, iż za pośrednictwem angielskiego Czerwonego Krzyża ułatwił wyjazd z kraju ks. Józefa Kochana – „nieujawnionego członka bandy »Ognia«”. Jednak samo oskarżenie ograniczało się do sprawy z przesyłką od Stefana Ralskiego²⁷.

Wyjaśnienia wymaga jeszcze jedna kwestia. Otóż Stefan Ralski, będący także między innymi świadkiem w procesie ks. Mistata, był sądzony w pokazowym procesie płk. Niepokólczyckiego, który rozgrywał się w Krakowie w sierpniu i wrześniu 1947 roku. Był to już drugi proces pokazowy Zarządu Głównego WiN oraz członków PSL²⁸. Na karę śmierci skazano aż osiem osób, w tym także Eugeniusza Ralskiego, również będącego świadkiem w procesie ks. Mistata. Na kary więzienia skazano pozostałą ósemkę sądzonych, w tym Stefana Ralskiego, któremu wymierzono karę dziesięciu lat więzienia²⁹. Właśnie w trakcie tego śledztwa oraz procesu paść musiało nazwisko Mistat. Nie bez związku z tym wydaje się więc decyzja o skierowaniu księdza Andrzeja Mistata na ziemie zachodnie.

²⁵ Rozmowa Anną Nieparko, Bieganów 10 X 2001; rozmowa z Heleną Pagos, Cybinka 9 X 2001.

²⁶ APK, WSR, sygn. 573/50, ss. 36-37, Akt oskarżenia przeciwko ks. Mistatowi Andrzejowi, Kraków 12 XII 1949.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Pierwszy toczył się przed sądem w Warszawie od stycznia do lutego 1947. W jego wyniku na karę śmierci skazano jedną osobę, dziewięć osób na kary więzienia od 2 do 12 lat. W sumie do 1950 r. odbyły się cztery procesy.

²⁹ Zob. Z. W o Ź n i c z k a, *Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”*, Katowice 1992.

Rozprawę przeciwko duchownemu toczono 11 stycznia i 27 lutego 1950 roku. Przez ten cały okres parafianie z Cybinki utrzymywali kontakty z księdzem i jego rodziną. Zbierali również pieniądze, którymi opłacono adwokackie honorarium³⁰. Proces zakończył wyrok skazujący wydany 27 lutego. Księdza skazano na pięć lat więzienia, tyleż samo lat utraty praw publicznych oraz przepadek mienia³¹. Najwyższy Sąd Wojskowy wyrok ten uchylił, sprawę przekazując do ponownego rozpatrzenia WSR w Krakowie³², a ten 27 listopada 1950 roku skazał księdza na dziesięć lat więzienia, pięć lat pozbawienia praw publicznych oraz przepadek mienia³³.

Siedem lat po procesie ks. Andrzej Mistat wspominał:

W łącznym wyroku 17 lat więzienia, na które zostałem skazany, znalazł się artykuł z karą 5 lat więzienia za nielegalne przewożenie dewiz. Konsekwencje dobrej woli, pomocy rodzinom w kraju poniosłem więc osobiście, choć na mocy amnestii z lat 1949-1950, kiedy zapadł ostatecznie wyrok, zmniejszono mi karę więzienia do lat 10, zatwierdzoną orzeczeniem Sądu Najwyższego w Warszawie³⁴.

Przebywał w więzieniach w Krakowie, Tarnowie i Wronkach. 23 października 1953 roku, po ponad czterech latach uzyskał ze względu na zły stan zdrowia przerwę w wykonywaniu kary więzienia na jeden rok. Stwierdzono wówczas u niego przewlekłe zapalenie mięśnia sercowego, powiększenie tarczycy, zapalenie dróg moczowych i ostry nieżyt oskrzeli³⁵. Urlop prolongowano na rok następny do 23 października 1955. Później relacjonował:

Po powrocie z więzienia w r. 1954 tylko jako urlopowany zdrowotnie na rok przeprowadziłem rewizję nadzwyczajną w Sądzie Najwyższym w Warszawie, w wyniku której przekwalifikowano mi artykuły przestępstw na takie, które objęła ostatnia amnestia, wskutek czego zostałem zwolniony z dalszego odbywania kary więzienia³⁶.

Po wyjściu z więzienia – na razie jako urlopowany – zamieszkał u siostry w Wieliczce, gdzie przebywał aż do roku 1957. Prowadzone w tym czasie przez bpa Jopa próby mianowania do wikariuszem nie zyskiwały akceptacji władz. Stało się to możliwe dopiero po „październiku”. W latach 1957-1960 był wikariuszem w Jaworznie, w latach 1960-1963 w Wadowicach, a w 1963-1966 w Myślenicach. W latach 1966-1968 był wikariuszem w Białej z obowiązkiem rezydencji w Starej Wsi. 20 maja 1968

³⁰ Rozmowy z Wandą Chodaków..., 12 IX 2001, Anną Nieparko..., 10 X 2001, Heleną Pagos..., 9 X 2001.

³¹ APK, WSR, sygn. 573/50, s. 64, Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, Kraków 27 II 1950.

³² *Ibidem*, s. 67, notatka odręczna, 18 X 1950.

³³ *Ibidem*, ss. 95-96, Protokół rozprawy głównej, 27 XI 1950; *ibidem*, s. 97, Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, Kraków 28 XI 1950.

³⁴ AKMK, Pers. A 1636, oświadczenie ks. A. Mistata, Jaworzno 8 XII 1957.

³⁵ *Ibidem*, pismo wikariusza kapitulnego bp. F. Jopa do ministra J. Izydorczyka, dyrektora UdSW, Kraków 29 XII 1954.

³⁶ *Ibidem*, oświadczenie ks. A. Mistata..., 8 XII 1957.

roku został jej proboszczem i funkcję tę sprawował do 16 października 1986 roku. Jako emeryt przebywał u ks. Sadusia w Gaubitsch w Austrii, później w Domu Księżych Chorych w Makowie Podhalańskim. Od 31 maja 1996 roku był dyrektorem Domu Księżych im. Jana Pawła II w Makowie. Jeszcze w roku 1997 został wyróżniony ekspozyturą kanonikalną, a w 1998 r. odznaczono go Rochetto i Mantoletto. Zmarł 19 lutego 1999 roku³⁷.

* * *

Przebudowa systemu społeczno-politycznego Polski po II wojnie światowej według założeń władz komunistycznych miała doprowadzić między innymi do wyparcia Kościoła z życia społecznego. Do realizacji tego programu zaczęto przystępować w roku 1948, kiedy to po wyeliminowaniu innych przeciwników ideologicznych władze rozpoczęły otwartą z nim walkę. W jej wyniku już w pierwszej połowie 1949 roku „przez kraj przetoczyła się fala »spontanicznie« organizowanych manifestacji o charakterze antyreligijnym i ogólnokrajowym – pisze Jerzy Eisler. Równocześnie władze mnożyły konflikty o zasięgu lokalnym i ogólnokrajowym oraz domagały się od hierarchii katolickiej, żeby oficjalnie i otwarcie uznały nowy ustrój i wezwały do tego wiernych”³⁸.

Agresywne ataki na Kościół, utrudnianie mu swobodnej działalności oraz fakt, iż stał się on już wówczas synonimem opozycji politycznej wobec rządzących komunistów, prowadziły do wzrostu nastrojów religijnych i prokościelnych w społeczeństwie. Znajdowało to niejednokrotnie wyraz w sytuacjach zbiorowego manifestowania swojego poparcia czy wręcz w obronie Kościoła i duchowieństwa. Wzrost nastrojów religijnych zaobserwować możemy właśnie w roku 1949. Dariusz Jarosz w swej książce *Polacy a stalinizm*, ocenia, iż dotyczy to zwłaszcza społeczności wiejskich³⁹, w tym także (możemy chyba przyjąć bez ryzyka popełnienia błędu) i w małych miasteczkach. Szczególnym tego przejawem był wzrost częstotliwości tzw. cudów. Tę swoistą lawinę wywołał cud w lubelskiej katedrze zauważony 3 lipca 1949 roku. I gdy w Cybince napięcie już wygasało, to w Lublinie władze przystępowały do pacyfikacji tłumu (13 lipca). Przejawem wzrostu nastrojów prokościelnych były także wystąpienia ludności w obronie aresztowanych księży. Do wydarzeń podobnych cybińskim doszło między innymi w Wiązownicy oraz w Zambrowie.

Wydarzenia w Cybince, jak się wydaje, mogą zostać uznane za modelowy przykład losów represjonowanego duchowieństwa, które nie akceptując nowego ustroju, działało na jego niekorzyść. Przeżycia ks. Andrzeja Mistata ukazują przekrój problemów w relacjach państwo-Kościół w okresie stalinizmu. Najpierw jego

³⁷ AKMK, sygn. Pers. A 1636; *Notificationes...*, nr 1-3/1999, s. 141-142.

³⁸ J. Eisler, *Stosunki państwo – Kościół w PRL*, [w:] *Między komunizmem a integracją. Społeczeństwa i Kościoły Europy środkowej*, red. K. Kowalczyk, A. Kubaj, R. Wróblewski, Tuchów 2001, s. 49.

³⁹ D. Jarosz, *Polacy a stalinizm 1948-1956*, Warszawa 2000, s. 30.

związki z opozycją polityczną oraz zaangażowanie na jej rzecz, później aresztowanie, śledztwo i proces zakończony wyrokiem skazującym na wiele lat więzienia. Z perspektywy rządzących w kraju komunistów wypieranie Kościoła jako ideologicznego przeciwnika z życia społecznego Polaków było więc uzasadnione. Tak samo zasadne były obawy przed siłą jego oddziaływania. Uwidoczniła się tu dualizm racji, do których przecież przekonane były obie strony konfliktu. I choć zarzuty kierowane pod adresem ks. Mistata zdają się odpowiadać rzeczywistym wydarzeniom, to jednak pamiętać musimy także, iż często w walce z duchowieństwem posługiwano się fałszywymi oskarżeniami. Jak się wydaje, warte podkreślenia jest to, iż lokalne władze nie dążyły do eskalacji nastrojów społecznych i konfrontacji, lecz raczej starały się te nastroje neutralizować.

Wydarzenia cybińskie wpisują się w całą gamę wydarzeń świadczących o wzroście nastrojów religijnych i prokościelnych w początkowej fazie okresu stalinizmu w Polsce, stanowiąc świadectwo braku akceptacji dla polityki wyznaniowej państwa. Powszechność takiego właśnie stosunku społeczeństwa do konfliktu między państwem i Kościołem, była – jak zauważa Łukasz Kamiński – „czynnikiem, który zdecydował o ostatecznej klęsce polityki wobec Kościoła w latach 1945-1956”⁴⁰.

Juliusz Sikorski

IN VERTEIDIGUNG VON PFARRER ANDRZEJ MISTAT- EIN VORFALL AM 12-13.JULI 1949
IN CYBINKA

Z u s a m m e n f a s s u n g

Nachdem die kommunistische Regierung ihren ideologischen Gegner beseitigt hatte, fing sie gleich an die römisch-katholische Kirche zu bekämpfen. Die ganze Situation hat in der polnischen katholischen Bevölkerung zur Ausbreitung von religiöser Stimmung geführt. Dann kamen noch dazu kollektive Bevölkerungsauftritte. Ein sehr bekannter für mich Fall ist in den 40-er Jahren in Ort Cybinka (Kreis Rzepin) vorgefallen. Am 11. Juli 1949 wurde der katholische Pfarrer Andrzej Mistat durch UB (der polnische Sicherheitsdienst) Amtsträger verhört. In der ganzen Kirchengemeinde wurde sofort eine Nachricht verbreitet, dass der Priester festgenommen wird und dass die Kirche geschlossen bleiben soll. Es kam zu einem Stimmungsausbruch. Pfarrer Mistat wurde fast aus der Polizei Wache ausgerissen. Die Leute sind in der Kirche geblieben, haben den Eingang barrikadiert. Gleichzeitig hat eine Unterschriftenaktion gestartet um den Priester zu unterstützen. Die Petition mit 462 Unterschriften wurde zum Präsident Bierut abgeschickt. Erstmal nach zwei Tagen wurde die ganze Situation etwas ruhiger. Die versammelte Leuten wurde versichert, dass der Pfarref im Amt bleibt. Leider paar Tage später wurde Pfarrer Mistat doch verhaftet und nach Kraków ausge-

⁴⁰ Ł. K a m i ń s k i, *Spółczesność polskie wobec konfliktu Państwo - Kościół w latach 1945-1956*, [w:] *Spółczesność - Państwo - Kościół (1945-2000)*, Szczecin 2000, s. 16.

führt. Dort wurde er angeklagt. In der Anklageschrift stand: er solle sehr wichtige staatliche und militäre Geheimdokumente ins Ausland für die polnische Exilregierung ausführen. Ende 50-er Jahre wurde Pfarrer Mistal verurteilt. Das Kriegsgericht in Kraków hat beschlossen: 10 Jahre Haft, 5 Jahre Entzug von öffentlichen Rechten und Verlust von privaten Gütern. Pfarrer Mistal hat 4 Jahre im Haft verbracht. Später aufgrund seinem schlechten Gesundheitszustand wurde er beurlaubt. Dann kamen politische Veränderungen und der Rest von seiner Strafe wurde unterlassen.